

Rookpluimen

41

stichting fabrieksschoorstenen

STIF

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

VAN HET BESTUUR

De oplettende lezer zal een nummer van Rookpluimen gemist hebben. Eigenlijk zou er in afgelopen mei nummer 41 moeten verschijnen. Er waren twee redenen waarom dat niet gelukt is. In augustus verscheen het extra dikke nummer: Special 4 over de 100-jarige schoorsteen van het Ir. D.F. Wouda-gemaal te Lemmer. Over de viering van dat 100-jarig bestaan kunt u lezen verderop in dit nummer. Ook was de voorzitter (even) druk met het realiseren van een boek over de opleiding uurwerkmaken aan de Vakschool Schoonhoven. Na het presenteren van dit boek "100 jaartallen en hun horloges" op 4 november, is er nu weer alle tijd voor STIF.

SCHOORSTEEN Woudagemaal 100 JAAR

Op 7 augustus 2019, tijdens het skûtsjesilen in Lemmer, was er ook bij het Woudagemaal een feestelijke activiteit rond de in 1919 gebouwde schoorsteen. Dit als opmaat voor de jubileumactiviteiten bij het gemaal in 2020, want dan is het 100 jaar geleden dat het gemaal in gebruik genomen werd.

Het hoogste punt van het gemaal werd reeds in 1919 bereikt met de realisatie van de schoorsteen. Zoals u reeds in de Rookpluimen-special 4 heeft kunnen lezen, is de huidige schoorsteen de tweede die ter plaatse staat. De eerste werd in 1918 door de bliksem getroffen en stortte grotendeels in. Voor STIF reden genoeg om deze 60 meter hoge schoorsteen in het zonnetje te zetten.

Aan Harm Meijer was de taak om samen met de mensen van het gemaal een goede plek voor ons verjaardags-spandoek op de 60 meter hoge schoorsteen te vinden. Pierre Geelen nam de tekst voor de Rookpluimen-special 4 voor zijn rekening. Hij deed dit mede als hommage aan

Overhandiging van Special 4

zijn vader die de schoorsteen 100 jaar geleden bouwde.

De STIF-leden werden met koffie/thee en cake ontvangen in het ketelhuis van het gemaal, wat de aanwezigen ruim de gelegenheid gaf om ook zelf het gemaal te ontdekken. Een uitgebreide rondleiding zette vervolgens de puntjes op de i. Staande aan de zeezijde van het gemaal kon tevens de zeilwedstrijd op het Lemster Hop bekeken worden. Terwijl in het gemaal amateur kunstenaars aan het werk waren om in een dag de schoorsteen, met gemaal, te vereeuwigen. Pierre Geelen maakte deel uit van de jury.

Na de inspirerende rondleiding werd, onderweg naar de filmzaal van het bezoekerscentrum, uitvoerig stil gestaan bij de jarige. De schoorsteen stond trots in de zon en werd met waardering bekeken door de aanwezigen. Onze voorzitter hield daar een fraaie toespraak en vertelde wat over de schoorsteen en zijn ontstaan. Daarna onthulde directeur van het bezoekerscentrum, mevrouw Hilda Boesjes-Beljon het verjaardags-spandoek op de schoorsteen, gevolgd door een kort dankwoord.

Aangekomen in de filmzaal verwelkomde mevrouw Boesjes-Beljon het gezelschap, zo'n 35 personen, met een korte toespraak. Daarna nam onze voorzitter, Arjan Barnard, de microfoon over met een voordracht over het belang van fabrieksschoorstenen in Nederland en in

De onthulling van het spandoek

het bijzonder van schoorstenen bij gemalen. Pierre Geelen ging daarna uitvoerig in op de geschiedenis van de schoorsteen bij het Woudagemaal. Een verhaal waarvoor hij veel waardering oogstte.

Tot slot van de middag werd de speciale uitgave van Rookpluimen over de schoorsteen van het

Woudagemaal gepresenteerd aan mevrouw Boesjes-Beljon.

Daarna werden de aanwezigen in de panoramazaal van het bezoekerscentrum getraceerd door het Woudagemaal op een hapje en een drankje. Ook Omrop Fryslân heeft afgelopen jaar aandacht besteed aan de 100 jarige schoorsteen ga daarvoor naar:

<https://www.omropfryslan.nl/nieuws/889341-schilders-gezocht-voor-100-jarige-schoorsteen-bij-woudagemaal>

<https://www.omropfryslan.nl/nieuws/896435-landmark-van-lemmer-schoorsteen-van-het-woudagemaal-bijna-100-jaar>

KUNSTENAARS Woudagemaal

Tijdens het programma op de middag van 7 augustus toonden enkele kunstenaars hun impressie van de 100-jarige schoorsteen. Twee daarvan willen wij u niet onthouden:

AMSTERDAM

De grote betonnen schoorsteen van de Hemwegcentrale te Amsterdam zal op termijn verdwijnen. De kolencentrale zal na sluiting gesloopt worden. Deze 185 meter hoge schoorsteen is kenmerken voor Amsterdam en de rookpluim heeft vele jaren deel uitgemaakt van de skyline van Amsterdam. De schoorsteen is nog betrekkelijk jong hij heeft 25 jaar gefunctioneerd vermoedelijk gebouwd rond 1994.

DEVENTER

STIF is gevraagd een waarde stellend advies te schrijven over de schoorsteen op het terrein van de voormalige zuivelfabriek Coberco in Deventer. Dit met de insteek dat deze behouden zou moeten blijven. De schoorsteen van de Coöperatieve Condens fabriek Gelderland Overijssel (met de ingemetselde letters C.C.G.O.) aan de Harderijkerstraat is door De Ridder in 1954 gebouwd met een hoogte van 55 meter. Kenmerkend zijn de gele stenen die De Ridder toen gebruikte. Dit vereist een toelichting: De radiaalsteenfabriek van de firma De Ridder lag in WOII in het schootsveld van het vliegveld Valkenburg bij Oegstgeest waar de steenfabriek stond, en werd op last van de bezetter afgebroken. Na de oorlog ging de firma De Ridder wat betreft de steenfabricage samenwerken met steenfabriek Ouderzorg in Leiden. Daardoor zijn er na de oorlog geen door De Ridder vervaardigde radiaalstenen meer gebruikt. Daarom zijn bijna alle naoorlogse De Ridder schoorstenen van gele waalsteen gebouwd. Dat waren er slechts 27. De Ridder bouwde gedurende haar gehele bestaan ongeveer 2800 schoorstenen, dus slechts 1% na de oorlog. Daarmee zijn naoorlogse De Ridder schoorstenen al relatief zeldzaam. Van deze 27 gele waalsteen schoorstenen bij verschillende bedrijven zijn een aantal exemplaren bij zuivelfabrieken gebouwd. Er bestaan alleen nog exemplaren te Ommen, Dalfsen, Eindhoven Nunspeet en Den Bosch (allen voor Campina gebouwd). Dus Deventer is daarmee een van de zes nog bestaande.

Voorstanders van behoud van de Coberco-schoorsteen zijn ook ruim zeshonderd Deventenaren die een petitie voor behoud van het 55 meter hoge karakteristieke bouwwerk heb-

De schoorsteen van de Coöperatieve Condens fabriek Gelderland Overijssel zoals de letters aangeven

ben getekend. Op 13 augustus werd de petitie aangeboden aan de gemeente. Toch ziet er het er nu nog naar uit dat de 65 jaar oude fabriekspijp zijn langste tijd heeft gehad. De voormalige Coberco-fabriek is onlangs gesloopt en ontwikkelingsmaatschappij Wiap, eigendom van de Apeldoornse familie Goudkuil, heeft er in sneltreinvaart een nieuw gebouw gerealiseerd voor houtopslag.

Behalve de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED) en Erfgoedvereniging Heem-
schut zet ook de Stichting Oud Deventer zich in voor behoud van de schoorsteen. Bij het samenstellen van dit nummer, eind november, was nog niets bekend over de toekomst van de schoorsteen.

MILSBEEK

Voor het terrein van de voormalige steenfabriek van Huisman genaamd "De Ovenberg", gelegen aan de oever van de rivier de Maas in het Noord-Limburgse Milsbeek zijn plannen ontwikkeld voor woningbouw.

Er wordt al jaren gesproken over de wijze waarop het terrein van steenfabriek "De Ovenberg" kan worden ingericht. Om sloop en verkoop rendabel te maken, lijkt inmiddels duidelijk dat een grondbedrijf er zand gaat afgraven en dat

er dure woningen komen. Volgens de planning moet over een jaar of zes het hele project - dat door het buurtcomité is omgedoopt in "Plan Steenakker" - afgerond zijn. Dan staan de huizen er en ligt er als het even kan een energiepark.

De schoorsteen van Huisman van steenfabriek "De Ovenberg" te Milsbeek.

Wat het comité betreft verdwijnt overigens niet alles. Het wil onder meer de schoorsteen en de kantine behouden vanwege het historische belang dat de steenfabriek altijd voor dit deel van de gemeente Gennep heeft gehad. De datering van de schoorsteen is niet helemaal duidelijk: het jaartal 1976 lijkt waarschijnlijk.

SOEST

Werknemers van Harm Meijer Schoorsteen- en Ovenbouw BV hebben de 26 meter hoge schoorsteen van de oude zuivelfabriek "De Soester" in Soest gerestaureerd. De fabrieksschoorsteen was volgens eigenaar Jan Zwart hoognodig aan een opknapbeurt toe. De voegen lieten onder meer los. De zuivelfabriek, gebouwd in 1907 als stoomzuivelfabriek was tot 1949 in bedrijf.

In 1942 werd aan de achterzijde van de fabriek de schoorsteen gebouwd door Hotze jr. uit Leiden, een schoorsteenbouwbedrijf dat tussen 1918 en 1960 actief was.

De volgende exploitant was VIKA, die er poederkaas produceerde. Architect P. Beekman maakte het ontwerp voor een aanpassing in 1949. Het gebouw werd na de zuivel gebruikt als meubel- en woonwinkel en woonhuis. De "Soester"-fabriek staat met de achterzijde gericht op de spoorlijn van Baarn naar Den Dolder. De zuivel-fabriek is nu een gemeentelijk monument.

Schoorsteen van "de Soester".

RIJSENHOUT

Door de gemeente Haarlemmermeer is STIF gevraagd te kijken naar de schoorsteen van A. Maarse Kzn en voltooid op 21 juni 1930. De aannemer was De Ridder te Den Haag. De feitelijke bouwer was de Belgische werknemer van dit bedrijf Robert Nivelte. De hoogte is 25 meter. Het bijzondere ontwerp is van W. Maarse Jr., architect te Aalsmeer. Het bijzondere eraan is dat de schoorsteen een standaard schoorsteen is volgens de tekeningen zoals De Ridder deze altijd bouwde. De ontwerptekening is identiek aan een standaard De Ridder schoorsteen met daarop de naamsvermelding van W. Maarse. Bij het exemplaar in het archief van De Ridder is de naam De Ridder met blauw papier afgeplakt.

COLOFON

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar.

De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van: € 20,- voor particulieren, € 115,- voor bedrijven en organisaties, op NL-67RAB00384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Den Haag.

Secretariaat: G.R. de Weger, Hoefslagmate 90, 8014 HH Zwolle, Tel: 038-4658116, Email: g.r.deweger@wxs.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg, Tel: 0523-261786, Email: barnard@kpnmail.nl.

Toch heeft architect W. Maarse iets heel bijzonders gedaan: hij heeft aan deze schoorsteen een kop naar eigen ontwerp toegevoegd, dit in duidelijke afwijking wat door De Ridder gedaan zou kunnen zijn. Deze kop, bestaande uit vijf uitkragende randen, kan als typisch Amsterdamse School architectuur gekenmerkt worden. Dit is passend ten opzichte van het jaartal van de bouw: 1930.

De schoorsteen van A. Maarse Kzn.

De Ridder bouwde in het jaar 1930 69 schoorstenen waarvan er inclusief de schoorsteen te Rijssenhout nog 3 bestaan: een van 45 meter in De Krim een van 35 meter in Den Bosch en de 25 meter hoge schoorsteen van Rijssenhout.

De karakteristieke Amsterdamse School kop komt in Nederland op slechts een plaats voor in bescheidener vorm in een schoorsteen met drie uitkragingen nl. bij het voormalige badhuis aan de Nieuwe Uilenburgerstraat in Amsterdam, een gemeentelijk monument aldaar.

Links de schoorsteenkop in Rijssenhout met een reparatie-laag van andere stenen. Rechts de schoorsteenkop van het Badhuis van Amsterdam.